

UŞAQ POEZİYASINDA QADIN ŞAİRLƏRİN MÖVQEYİ (NİGAR RƏFİBƏYLİ, XANIMANA ƏLİBƏYLİ, MİRVARİD DİLBAZI)

Gülnar Ramiz qızı Qəmbərova

AMEA-nın Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

E-mail: ms.gulnar_babayeva@mail.ru

Azərbaycan ədəbiyyatının mühüm tərkib hissəsi olan uşaq ədəbiyyatı daim şair və yazıçıların diqqət mərkəzində olan bir bölmədir. Demək olar ki, bütün yazıçılar, şairlər uşaq ədəbiyyatına mürrəciət etmiş, bu mövzuda həm elmi, həm də bədii əsərlər yartamağa nail olmuşlar. Sovet dövrü Azərbaycan uşaq ədəbiyyatında qadın şairlərin imzasına tez-tez rast gəlirik. Qadın şair və yazıçıların uşaq ədəbiyyatında rolu böyükdür. Mirvarid Dilbazi, Xanımana Əlibəyli, Nigar Rəfibəyli, Xalidə Həslova və digər yazıçılar uşaqlar üçün gözəl ədəbi nümunələr yazıb yaratmışlar. Qadın yazarları birləşdirən ümumi səciyyəvi cəhət onların ana olması, uşaqları daha yaxından duymasıdır. Məqalədə sərlövhədə adları qeyd olunan müəlliflərin yaradıcılığı məhz bu aspektdən araşdırılır, onların fərqli və oxşar cəhətləri təhlilə cəlb edilir.

Açar sözlər: uşaq ədəbiyyatı, qadın şairlər, poeziya, sovet dövrü

GİRİŞ

Zəngin tarixə malik Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mühüm dövrü Sovet illərinə təsadüf edir. Sovet dövrü ədəbiyyatının başlıca məqsədi yeni nəslə mövcud ideologiyanın tələblərinə uyğun şəkildə yetişdirmək, uşaq və gənclərin məqsədli tərbiyəsini həyata keçirmək üçün ədəbiyyatın istiqamətini müəyyən etmək idi. Ədəbiyyat mövcud rejim üçün mühüm bir məfkurə alətinə çevrilmişdi. Bu ədəbi prosesdə uşaq ədəbiyyatı daha çox təsirə məruz qaldı. Sovet ədəbiyyatının inkişaf istiqaməti mövcud real həyatın şərtlərinə uyğun deyil, SSRİ Nazirlər Sovetinin siyasi-ideoloji qərarlarına əsaslanırdı. Müxtəlif janrlı əsərlərdə yaradılan Lenin obrazı və onun ideyaları müqəddəsləşdirilir, bu əsərlərdən yaranan fikirlər hər bir uşaq əsərinin əsas ideyasına çevrilirdi. Bu barədə Füzuli Əsgərli yazır ki, “hətta Leninin vəfat etdiyi gün – yanvar ayının 21-də doğulan körpələrin anadan olma tarixi həmin günə deyil, başqa günlərə qeyd olunurdu. Belə çıxırdı ki, inqilab rəhbəri vəfat edən gün analar körpələrini öz bətnlərində bir neçə günlüyə saxlamalı imişlər! Yaxud, işıq üzü görəcək körpə o qaranlıq dünyada necə anlama bilərdi ki, onun doğulduğu tarixi təsdiq edən sənəd saxtalaşdırılacaq! Hələ dünyaya göz açmamış uşaqlar üzərində aparılan bu cür siyasi yönümlü ifrat yanaşmalar sonrakı uşaq ədəbiyyatının inkişaf mərhələlərə yaxşı heç nə vəd edə bilməzdi” [3, s.104]. Qeyd etdiyimiz çətin ədəbi prosesdə belə öz əqidəsindən dönməyən, Sovet dövrünün ideologiyasına deyil, milli dəyərlərə, əsl insani keyfiyyətlərə xas bir övlad yetişdirməyi qarşısına missiya kimi qoyan şairlər öz ənənələrinə sadıq qalmış, bu üslubdan kənara çıxmamışlar.

Mirvarid Dilbazinin uşaq şeirlərinin təhlili

Mirvarid Dilbazi yaradıcılığında ana-övlad mövzusunə şeirlərində daha çox yer ayırmışdır. Dolğun və bitkin biçimdə qələmə alınmış “Mənim ana ürəyimdir”, “Dışın çıxır, balacam”, “Körpə yatır, “Qızım iş öyrənir”, “Ana qanadı” şeirlərində bəşəriyyətin özülü olan tükənməz ana məhəbbətinin poetik dillə tərənnümünün şahidi oluruq.

Sən yatırsan mışıl-mışıl,

Nəfəsinlə isinirəm.

Oyananda, körpə quzum,

Şən səsinlə isinirəm

Parıldasa kirpiyində

Bir damlacıq kədər yaşı,

Silmək üçün dolaşaram

Gücüm çatsa dağı, daşı. [2, s. 142]

Mirvarid Dilbazinin şeirlərində ana məhəbbəti yalnız insanların simasında deyil, eyni zamanda, quşların münasibətində də əks olunur. Ana qaranquş balalarını öz qanadlarının altına yığaraq onlara öz sevgisini göstərir. Müəllif qaranquşun balaları üstünə gərdiyi qoşa qanadlar altında dünyanın ən ülvəli məhəbbətinin yatdığını, günəşin orda doğub-batdığını qeyd edir.

Zəif, xırdaca quşsan,

Sən ana qaranquşsan.

Nə isti bir yatağın,

Nə ocaqlı otağın,

Nə soyumaz odun var.

Tək bir cüt qanadın var.

Lakin Bu bir cüt qanad

Bütün dünyaya dəyər.

Balaların üstünə

Onları arxayın gər!

Hansı ocaq, hansı od

Ana qanadı kimi

Körpələri isidər? [2, s. 143]

Mirvarid Dilbazinin şeirlərini oxuyarkən həm müsbət, həm mənfi xarakterdə olan qadın obrazları diqqətimizi çəkir. Bunu müəllif adətən nənələrin timsalında təsvir edir. Dünya malından gözü doymayan, bağ-bağçanın məhsulunu uşaqlara qıymayan acgöz qarıdan fərqli olaraq “Nənələrin məhəbbəti” şeirindəki nənə gənc nəslin taleyini düşünür, yaşının keçməsinə baxmayaraq, usanmadan işləyir, öz nəslinin davamçılarının cəmiyyətə layiqli şəxsiyyət kimi yetişməsinə çalışır. Mirvarid Dilbazinin uşaqlar üçün yazdığı poetik nümunələr tək-cə şeirlərlə məhdudlaşmır. Bu əsərlər içərisində mənzum uşaq poemaları da üstünlük təşkil edir. Həmin poemaların qələmə alınması zamanı müəllif folklor motivlərinə üstünlük verir ki, bu da Sovet dövrü uşaq ədəbiyyatının əsas səciyyəvi cəhətlərindən idi. Alleqorik üslubda yazdığı poemalarında müəllif şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrindən bəhrələnməklə bir-birindən maraqlı mənzum nağıllar yaratmağa müvəffəq olmuşdur. “Günəşin eşqi”, “Payız yeli, göy çəmən və qalın meşənin nağılı” mənzum nağıllarında müəllif təbiət təsvirlərinə, ilin ayrı-ayrı fəsillərinin tərənnümünə daha çox yer ayırırsa, “İki qonşu” nağıl-poemasında, eşşək arısının simasında tüfeyli həyat sürənlərin, başqalarının hesabına yaşayan tənbel insanların tipik surətini yaratmışdır. Bal arısı eşşək arısından tamamilə fərqli olaraq zəhməti, əməyi sevir və buna görə də öz əziyyəti hesabına daim yüksəlir. Mirvarid Dilbazi əsərin son misralarında uşaqları halal zəhmətə çağırır, onların bir şəxsiyyət kimi böyüməsi üçün poemasında obrazlı ifadələrdən daha çox istifadə edir. Səməd Vurğun “Balalarımız üçün gözəl əsərlər yazaq” adlı məqaləsi elə bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayan, əhəmiyyətli bir əsərdir. Burada müəllifin uşaqlar üçün gözəl əsərlər yaratmağın vacibliyini vurğulayan silsilə məqalələri yer alır. O yazırdı: “Biz uşaqla danışdığımız zaman-insanla danışdığımızı, uşaq üçün yazdığımız zaman-insan üçün yazdığımızı unutmamalıyıq” [9, s. 87].

ƏSAS HİSSƏ

Nigar Rəfibəyli və onun uşaq dünyası

Sovet dövründə uşaq ədəbiyyatı sahəsində şeirlər yazan qadın müəlliflər içərisində Nigar Rəfibəyli öz imzası ilə sayılıb seçilən şəxslərdəndir. Onun bir-birindən maraqlı şeirləri çağdaş dövrümüzdə də uşaqlar tərəfindən sevilə-sevilə oxunur, öyrənilir. Nigar Rəfibəylinin şeirləri içərisində uşaqlar üçün hər mövzuda şeirə rast gəlmək olar: təbiət gözəlliyinin tərənnümündən tutmuş ayrı-ayrı uşaq adlarını sərlövhə kimi seçən müəllif uşaqların dünyaduyumuna yaxşı bələd olduğundan onların estetik zövqünün formalaşmasında, ətraf aləmə qarşı həssas böyüməsində mühüm rol oynaya

biləcək poetik nümunələr yaratmışdır. Uşaq ədəbiyyatı haqqında daim bir-birindən dəyərli elmi tədqiqatları ilə çıxış edən Elnarə Akimova yazır: “Təcrübə və reallıqlar sübut edib ki, uşaq ədəbiyyatı meydana qoymağın çox qəliz şərtləri var. Bu dənizdə qol qanad atmaq hər adamın hünəri deyil, hələ keyfiyyətə təsir edən bu kəmiyyət sıxlığı getdikcə nüfuzlu bir sahənin adını batırmaq təhlükəsi ilə üz-üzə qoyur bizi. Təsəvvür edin, dili və ifadə tərziləri ilə uşaqların yaş səviyyələrinə uyğun olmayan nə qədər kitablar var. Mücərrəd nəsihət, quru mühakimə baş alıb gedir. Bədii zövqləri yenidən formalaşan uşaqlar üçün o qədər pis nümunələr meydana qoyulur ki, adam heyran etməyə bilmir” [1]. Biz Nigar Rəfibəylinin şeirlərində Elnarə Akimovanın çağdaş dövrdə yaradılmış nümunələrə uyğun qeyd etdiyi fikirlərin əksini müşahidə etdik. Belə ki, “Sitarə”, “Fərid”, “Sevinc və Gülşən” şeirlərində ayrı-ayrı uşaqların davranış tərzini, onların bir-biri ilə qarşılıqlı münasibətini qələmə alan müəllif “Günəşin cavabı” şeirində fəsillərin dili ilə yazın, yayın, payızın, qışın xüsusiyyətlərini sadalayır. Bu üsuldən istifadə edərək ilin müxtəlif vaxtlarında təbiətin özünəməxsus gözəlliyini təsvir edən müəllif uşaqlarda bu fəsillər haqqında müəyyən biliklərin formalaşmasına nail olur, onlar təbiətin incəliklərini duya bilirlər. Aşağıdakı misralara nəzər salaq:

Əlində sədəfli saz,
Budur, gəldi gözəl yaz.
Ucaldıb şən səsinə,
Oxudu nəğməsinə:
“Mən baharam, mən yazam”,
Şux nəğməli bir sazam
Məndə açar gül-çiçək,
Əlvan rəngli kəpənək.
İsti yay acıqlandı,
Birdən alışdı, yandı,
Ucaldaraq səsinə,
Oxudu nəğməsinə:
“İstiyəm mən, yayam mən;
Ən ləzzətli ayam mən.
Məndə, tezdən hər səhər
Gözəl quşlar ötüşər [8, s. 66].

Payız isə öz növbəsində bol bağlı bağatlı məhsullarından, fərqli çeşidli meyvələrinin olmasından bəhs edir. Payızdan sonra gələn qış da özünü öyməyə başlayır. Ağ saç, saqqalı olmasını, qarlı günlərini təsvir edərək uşaqların qışda əylənməsini sevinclə qeyd edir. Soyuq qış axşamlarında soba ətrafında nənələrin nəğmələrini dinləyən nəvələr Nigar Rəfibəylinin qəhrəmanlarına çevrilir. Şeirin sonunda isə Günəş bütün fəsilləri susduraraq deyir:

Nə gərək bu qalmaqal.
Susun, dedi, al günəş,-
Bütün fəsillər gözəl,
Yaxşıdır öz yerində;
Yay, payız, qış və bahar. [8, s. 87]

Nigar Rəfibəyli bu şeirində fəsilləri şəxsləndirərək alleqoriyadan istifadə edir ki, bu da uşaq ədəbiyyatına xas spesifik xüsusiyyətlərdəndir. Bu üsulla müəlliflər uşaqlara daha aydın və dolğun şəkildə ətraf mühiti, predmet və əşyaları öyrədə bilirlər.

Xanımana Əlibəylinin uşaq şeirlərində mövzu, ideya rəngarəngliyi

Xanımana Əlibəyli uşaqlar üçün müxtəlif mövzu və ideyaları özündə ehtiva edən şeirlər yazan şairlərdəndir. Onun yaradıcılığında uşaqlara aid hər mövzuda şeirə rast gəlmək olar: Vətən sevgisi, anaya məhəbbət, yurd həsrəti, zəhmətə, əməyə məhəbbət, dostluq, doğruluq kimi müsbət keyfiyyətlərin aşılması, təbiətə vurğunluq, heyvanlara qayğı ilə yanaşmaq və s. Şairin poeziyasının başlıca məziyyəti ondan ibarətdir ki, o heç bir şeirində uşaqlara quru, sxematik şəkildə nəsihət vermir, sözçülükdən uzaq ola-

raq onları müxtəlif situasiyalarla qarşılaşdırıb nəyin doğru, nəyin yanlış olmasını seçim etməyi uşaqların öz öhdəliyinə buraxır. 1955-ci ildə “Balaca həkim” adlı ilk şeirlər kitabını nəşr etdirən şairə sonrakı illərdə başqa adlar altında müxtəlif kitablarını nəşr etdirmişdir. “Meşə həkimi” (1958), “İşləməyən dişləməz” (1961), “Ağ çəmən” (1963), “Sənubərin gözləri” (1964), “Ləpələrin nağılı” (1968), “Noğul” (1970), “Əziz komissar” (1980) “Mərcanqulu əfsanəsi” (1990), “Əsərləri” (2 cildə, 2008), “Biletsiz sənişin” (2018) və s. uşaq şeir və poemalarından ibarət kitablarının adlarını çəkmə bilərik. Xanımana Əlibəylinin poeziyasının mühüm dövrü Sovet illərinə təsadüf edir. Bildiyimiz kimi, bu dönmə yazıçılara hakim quruluşun ideologiyasına uyğun yazıb-yaratmağı diqtə edirdi. Lakin Xanımana Əlibəyli şeirlərinin çox az qismində “pioner”, “oktyabristlər” kimi ifadələrə rast gəlmək olur. Poetik nümunələrin çoxunda müəllif uşağın daxili aləmini açmağa, onun ətraf aləmlə münasibətini, məntiqi mühakimə və fikir yürütmək bacarığını sərgiləməyə meyil etdiyindən şeirləri bu gün də öz aktuallığını qoruyub saxlayır. İlk nəşr olunan şeirlər kitabında (“Balaca həkim”) müəllifin ümumi mövzulara həsr olunmuş şeirləri toplanmışdır. Bunlardan “Mənim anam”, “Hədiyyə”, “Qatar” və s. kimi şeirlərin adlarını qeyd edə bilərik. Həkimlik fəaliyyəti ilə məşğul olması, bu peşəyə olan bağlılıq müəllifin şeirlərinə də sirayət etmiş, “Balaca həkim”də bu, daha çox özünü biruzə vermişdir. Anası həkim olan uşaq ondan görüb-götürdüyü hər şeyi evdə tətbiq etməyə çalışır. Öz oyuncaqlarını “xəstə” elan edir, onları divanın üstünə düzür: qazın boğazını yoxlayır, itin belinə banka salır, kuklası Güldəstənin qoluna kompress qoyur və s. Özünün balaca dünyası və zəngin təxəyyül bacarığı ilə belə bir səhnəcik quran uşaq hətta onların sağaldığına belə inanır:

Təkcə darıxdım yaman,
Saydım düz ona qədər,
Verdim dava-dərman
Gördüm, getməyib hədər.
Hamı gözünü açdı,
Birbaş yanıma qaçdı.
Tərtəmiz sağaldılar,
Sevinib əl çaldılar. [4, s. 6].

Bu şeirdə müəllif uşağın bu hərəkətlərini təsvir etməklə əslində, uşaqların mənəvi aləminin dərinliklərinə enmiş, onların şüuraltında formalaşmış əsas meyarlara diqqət çəkmişdir. Anası həkim olan uşaq tez-tez bu kimi situasiyaların hadisələrin müşahidəçisi olduğundan evdə də həmin ab-havanın yaranmasına can atır. Müəllif bu şeirlə valideynlərə də sanki bir ismarıq verir: uşaq yaşadığı, böyüyüb şahidi olduğu mühitdə formalaşır. Ona görə çalışmalıyıq ki, onlara yararlı nümunə olaq. Xanımana Əlibəyli yaradıcılığı sırf uşaqlara ithaf olunmuşdur. Amma bu poeziya nümunələrini incələyərkən şairin şeirlərinin problematikasının, mövzusunun rəngarəng olduğunun şahidi oluruq. Yurda sevgi, Vətən torpaqlarının gözəlliyini vəsf edən bu şeirlərlə yanaşı, eyni zamanda, insani münasibətlər, insanın hiss-həyəcanını, duyğularını özündə əxz etdirən poetik nümunələrə də təsadüf olunur. Bu səmimi hisslərin təmsalında müəllif uşaqların valideynə, ətraf aləmə, cəmiyyətə uyğunlaşmasını təmin edən, onlara qarşı qayğıkeş münasibətin formalaşmasına təkan verən şeirlər ərsəyə gətirmişdir. “O məni tərifləsin” şeirində uşaq – valideyn münasibəti ön plana çıxır. Gülər gecəgündüz tarlada işləyən, əziyyət çəkən anasının əməyinə yüksək dəyər verir. Evləri səliqə-səhməna salır, anasının işdən gəlib rahatlıqla dincəlməsini istəyir. Əslində, bu kiçik şeirdə müəllif Gülləri örnək göstərməklə uşaqları Gülər kimi anasına qarşı diqqətli, qayğıkeş olmağa səsləyir:

Anam tarladan gələr,
Təmiz evdə dincələr.
Qoy o məni hər kəsin,
Yanında tərifləsin [5, s. 113]

“Teleqraf telləri” şeirinin adına nəzər salanda ilk baxışdan məzmunun telefon xətlərindən ibarət olduğunu anlamaq elə də çətin deyildir. Ancaq burda həmin polad tellər yalnız cansız xətt kimi deyil, eyni zamanda insanlara xəbər aparan, onların qəlbini sevindirən bir vasitə kimi canlandırıl-

mışdır. Bu da yazıçının adi həyat hadisələrinə belə biganə qalmamasının, onlara yüksək yaradıcılıq müşahidəçisi mövqeyindən yanaşdığının göstəricisidir:

Quşlar qonub yad eləyir,
Teleqrafın tellərini.
Xoş xəbərlər şad eləyir
Vətənimin ellərini [6, s. 72].

“Çərpələng” şeirində isə rəngarəng çərpələngin göy qübbəsinə baş vurması, uca günəşə baş əyməsi vəsf olunur. Çərpələngə bənzəmək istəyən uşaq göylərin qatından Bakının gözəlliyini seyr etmək istəyir. “Gəlim Murov tərəfə” uşaqlarda nəciblik, doğmalığ hissi yaradan bir şeirdi. Şeirin lirik qəhrəmanı oradakı örüşə gedən heyvanlardan biri ilə dost olur, öküzə xüsusi diqqət və qayğı ilə yanaşır. Şeirlərin əksəriyyətində dostluq, sevgi, humanist, səmimi hisslər aşıl原因an Xanımana Əlibəyli bu ideyaları aşılamaq qayəsini əbəş yerə seçməmişdir. İnsanın mayası bu kimi zəngin duyğularla yoğrulsa, o, gələcəkdə də cəmiyyət üçün yararlı bir fərd, şəxsiyyət kimi formalaşar. Məhz bu düşüncə ilə çıxış edən müəllif həmin ideyalarını oxucuya ötürməyə nail olur. “Yadigar” şeirində şeirin süjet xətti maraqlı kompozisiya üzərində qurulub. Göyçay səfərindən qayıdan şairəyə bir səbət nar hədiyyə edən oğlanın alicənablığına, diqqətcilliyinə yüksək dəyər verən müəllif onun bu hərəkətini əsl mərifət göstəricisi kimi qiymətləndirir, bu yolla da uşaqlara insanlara qarşı humanist davranmağı aşılayır. “Qayıqda nəğmə” şeiri müəllif tərəfindən yükək sənətkarlıq üslubunda qələmə alınmış nümunələrdəndir. Burada seçilmiş ifadələr şeirə xəfif əhval-ruhiyyə gətirir, gözəl təbiət mənzərəsi ilə qarşı-qarşıya olarkən insan ruhunun, onun daxili aləminin təbiət ilə vəhdətdə daha da zənginləşməsini sərgiləyən bu cür poetik nümunələr ona canlılıq, tərəvət bəxş edir:

Çıxmışiq Xəzərdə üzməyə biz də,
Ləpələr səs verir mənim səsimə.
Gördüm ki, xəzriyə dönüb gilavar,
Quş kimi uçurdur onu sahilə [7, s. 58].

Şairin şeirlərində insani münasibətlərin, uşaqlara, onların yaxınlarına olan məhəbbət, sevgi hisslərinin təlqin olunması yüksək dərəcədə özünü göstərir. “Şəkər nənə” şeirində nəvənin nənəyə qarşı olan səmimi münasibəti yer alır:

Nağıllar iri-iri,
Sən danışsan hər biri
Səhərə çəkər, nənə,
Ən şirin şəkər nənə! [6, s. 239]

“Nelli” şeirinin qəhrəmanı Nellidir. Ancaq bu gəlincik “qara qıvrım telli, qapqara üzlü, ağ dişlidir. Nelli zənci kimi təqdim olunur. Öz kuklasını sevən, ona qarşı qayğıkeş münasibət bəsləyən balaca qızın timsalında müəllif sanki insanlar arasında irqi ayrışdırıcılığa qarşı etiraz səsinə ucaldır.

Xanımana Əlibəyli yaradıcılığında əsas poetik məkanı gülüş əhval-ruhiyyəsi yaradan şeirlər tutur. “Rəqqasə” şeirində Şölənin rəqsini təsvir edən müəllif bədii təsvir vasitələrindən məharətlə istifadə edərək Şöləni qu quşuna, ceyrana bənzədir. Şölə rəqsə, musiqiyə meyilli olduğundan məharətlə süzür. Ancaq digər fənlərə marağı olmadığından onlar kənarda qalır. Müəllif burda qəhrəmanın xarakterini açmaq üçün fənləri danışdırma üsuluna əl atır:

“Hesab” və “Ana dili”
Dedi: Bizi də tanı!
Rəqqasə, aç çantanı!
Bizi salmasan yada
Bir ilin gedər bada [4, s.63].

Göründüyü kimi, bir çox şeirlərdə təsadüf etdiyimiz süjet xətti, hadisələrin müəyyən ardıcılıqla qurulması bu kiçik şeirdə də özünü göstərir. Bu da müəllifin forma və məzmun vəhdəti prinsipinə sadıqlığını soraq verir. Bu şeir haqqında Tofiq Mahmud yazır: “Rəqqasə qız haqqında o, təsvir və tərənnüm etməklə, qızın rəqsə olan məhəbbətini göstərməklə şeirini asanlıqla bitirə bilərdi. Şeir

heç də yarımçıq görünməzdi. Yox, bu şairə üçün az olmuş, əsasən maraqlı mövzudan məharətlə istifadə etməyi bacarmışdır” (Tofiq Mahmud. Uşaqların sevimlisi. “Azərbaycan” jurnalı, 1962, №8, s. 23). “Ləqəbçi” şeiri də eyni əhval-ruhiyyəyə köklənib. Sınıfın uşaqlarında hərənin özünəməxsus ləqəbi var. Bu ləqəblərin olması da səbəbsiz deyildir: Tavatın küftə yediyini görən uşaqlar ona “Tavat”, Nadirin qızarmış yanaqlarına görə “Alma” ləqəblərini qoyurlar. Bu şeir əslində üzdə təbəssüm, gülüş yaratsa da şeirin sonunda müəllif ləqəbçiyə müraciətlə:

Çağırıb “küftə”, “alma”,

Yoldaşı ələ salma! [7, s. 55]

– deməklə bu işin doğru olmadığını, insanlara qarşı nəzakətsiz, kobud davranmağın pis əməl olduğunu uşaqlara təlqin edir. Xanımana Əlibəyli yaradıcılığında diqqətimizi çəkən məqamlardan biri də odur ki, şeirlərinin çoxunda ana-övlad münasibətlərinə, ananın körpəsinə qarşı olan saf, təmiz, məhəbbət dolu duyğularının tərənnümünə geniş yer verilmişdir. “Elə bilir dənizdir” şeirində ananın körpəsini çimdirməsi anı, uşağın həmin vaxtda əl-qol atıb su ilə dolu vannada şap-şup səsi yaratması, “İnci” şeirində Sənubərin ilk dişini çıxarması, ata-ananın bu hala ürəkdən sevinməsi, “Sevinc” şeirində ana və körpənin gəzintisi və s. detallar şair tərəfindən böyük ustalıqla yaradılmışdır. Bütün bu sadaladığımız məsələlərə münasibət, onların yazıçı yaradıcılığında inikası səbəbsiz deyildir. Xanımana Əlibəyli həm qadın, həm də ana olduğundan o, uşaqların incə qəlbinə, daxili hisslərinə daha yaxından bələd olmuşdur. Şair bu özünəxas cəhətləri ilə uşaq dünyasının ənginliklərinə daha dərinləndən enməsinə, çox vaxt diqqətdən qaçan, amma əslində uşağın və valideynin həyatında mühüm izlər qoyan bu kimi bağlılığın təbii, mükəmməl boyalarla təsvir edilməsinə nail olmuşdur.

YEKUN NƏTİCƏ

Uşaq yazıçısı olmaq olmaq üçün nəcib, diqqətli, sakit, körpəcə-sadədil bir qəlbə malik olmalı, yüksək idraka, predmetlərə aydın bir baxışa, canlı, şairanə bir xəyala, hər şeyi dolğun, zəngin surətlər halında təsəvvür etməyə qabil bir fikrə malik olmaq lazımdır. Uşaqlara qarşı məhəbbət, uşaq yaşının tələb, xüsusiyyət və təfərrüatını dərinləndən bilməkdə ən mühüm şərtlərdəndir. Sadaladığımız bu fikirlərin əksini biz hər üç sənətkarın yaradıcılığında müşahidə etdik. Mirvarid Dilbazi, Nigar Rəfibəyli, Xanımana Əlibəyli uşaq psixologiyasına, onların dünyaduyumuna yaxından bələd olduqlarından hər üç sənətkar yaradıcılığında uşaqlara maraqlı olan, onların diqqətini çəkə biləcək mövzulara toxunmuşlar. Bu üç şairi birləşdirən əsas cəhət isə onların ana olması və bu ülvəi hissin onların uşaqları daha yaxından duymasında mühüm amil olmasıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. Akimova, E. Uşaq ədəbiyyatının ciddiyyətinə xələl gətirənlər: məsuliyyət kimin üzərinə düşür / E.Akimova. – Bakı: “Ədəbiyyat qəzeti”, – 2020.
2. Azərbaycan sovet uşaq ədəbiyyatı antologiyası / – Bakı: Gənclik, – 1976.
3. Əsgərli, F. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının mərhələli inkişafı / F.Əsgərli. – Bakı: ADPU-nun nəşriyyatı, – 2009. – 435 s.
4. Əlibəyli, X. Balaca həkim / X.Əlibəyli. – Bakı: Uşaqgənclik nəşr, – 1955.
5. Əlibəyli, X. Biletsiz sərnəşin / X.Əlibəyli. – Bakı: TEAS Press Nəşriyyat evi, – 2018.
6. Əlibəyli, X. Əziz komissar / X.Əlibəyli. – Bakı: Gənclik, – 1980.
7. Əlibəyli, X. Seçilmiş əsərləri: [2 cildə] / X.Əlibəyli. – Bakı: “Avrasiya press”, – 2008.
8. Rəfibəyli, N. Seçilmiş əsərləri / N.Rəfibəyli. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2004. – 392 s.
9. Vurğun, S. Seçilmiş əsərləri: [5 cildə] / S.Vurğun. – Bakı: Şərq-Qərb, – 2005.

**POSITION OF WOMEN POETS IN CHILDREN'S POETRY (NIGAR RAFİBAYLI,
MRS. ALİBAYLI, MİRVARİD DİLBAZI)**

G.R. Gambarova

Children's literature, which is an important part of Azerbaijani literature, is always in the spotlight of poets and writers. Almost all writers and poets appealed to children's literature and managed to create both scientific and artistic works on this topic.

In Soviet children's literature of the Soviet period, we often come across the signatures of women poets. The role of women poets and writers in children's literature is great. Mirvarid Dilbazi, Mrs. Alibeyli, Nigar Rafibeyli, Khalida Hasilova and other writers have created beautiful literary examples for children. A common feature that unites women writers is that they are mothers and listen to their children more closely. The work of the authors named in the title of the article is investigated from this aspect, their differences and similarities are analyzed.

Keywords: *children's literature, women poets, poetry, Soviet period*

**ПОЛОЖЕНИЕ ЖЕНСКИХ ПОЭТОВ В ДЕТСКОЙ ПОЭЗИИ (НИГАР РАФИБАЙЛИ,
ХАНЫМАНА АЛИБАЙЛИ, МИРВАРИД ДИЛБАЗИ)**

Г.Р. Гамбарова

Детская литература, которая является важной частью азербайджанской литературы, всегда находится в центре внимания поэтов и писателей. Практически все писатели и поэты обратились к детской литературе и сумели создать на эту тему как научные, так и художественные произведения.

В советской детской литературе советского периода мы часто встречаем подписи женщин-поэтов. Велика роль женщин-поэтов и писательниц в детской литературе. Мирварид Дилбази, госпожа Алибейли, Нигяр Рафибейли, Халида Хасилова и другие писатели написали прекрасные литературные произведения для детей. Женщин-писателей объединяет то, что они матери и внимательнее прислушиваются к своим детям. В этом аспекте исследуется работа авторов, названных в названии статьи, анализируются их различия и сходства.

Ключевые слова: *детская литература, женщины-поэты, поэзия, советский период*